

## PROBLEMI ZAŠTITE SAVREMENIH ARMIIJA OD DEJSTVA VOJNOOBAVEŠTAJNIH SLUŽBI

Savremeno društvo još se nije oslobodilo ratne opasnosti. Imperijalističke snage nastavljaju politiku sa pozicija sile i stvaraju ratna žarišta (kojih je od drugog svetskog rata do danas bilo preko 40), čime godinama održavaju atmosferu hladnog rata i nestabilnost svetskog mira. Reakcionarne snage se sve izrazitije oslanjaju na vojnu silu, u kojoj vide jedino sredstva za realizaciju svojih imperijalističkih ciljeva. S druge strane, dogmatske snage nameću međunarodnom radničkom pokretu stavove da je rat neizbežan sve dok kapitalizam ne bude likvidiran snagom oružja. Zbog svega toga vojni faktor ima veoma izražen uticaj u međunarodnim odnosima, što se neminovno odražava na mesto i ulogu vojnoobaveštajnih i bezbednosnih službi.

Polazeći od toga da bi eventualni rat bio i nuklearni, od vojnoobaveštajnih službi se zahteva da još u miru prikupljaju podatke na čitavoj dubini teritorije protivnika o ciljevima koje treba tući u prvoj fazi rata. S druge strane, službe bezbednosti preduzimaju sve mere da ovakve objekte na svojoj teritoriji i sve što bi koristilo neprijatelju zaštite od obaveštajnog izviđanja i sačuvaju borbenu spremnost svojih armija i zemalja.

Obaveštajne službe nastoje da otkriju sve o prvim strategijskim ešelonima mogućnog protivnika, kao i da imaju punu kontrolu nad raketnim oružjima i posebno nad nuklearnim sredstvima. One to rade da bi otkrile slabe tačke u njegovoj odbrani. Službe bezbednosti imaju zadatak da se takvim pokušajima neprijatelja odupru na širokom frontu, pogotovo što su prvi strategijski ešloni još u miru izloženi detaljnom istraživanju stranih vojnoobaveštajnih službi.

Sve akcije ovih službi samo su deo jedinstvenih napora koje, počev od strategijskih, čine sve komande, na svim sektorima (mobilizacija, dislokacija, vežbe, operativno maskiranje, kadrovska politika itd.) i sa istim ciljem. To je vrlo važno uočiti radi objektivnog sagledavanja mesta i uloge tih službi.<sup>1</sup>

*Neke opšte odlike rada savremenih vojnoobaveštajnih službi.* Po obimu i metodima obaveštajnog subverzivnog rada, sredstvima koja primenjuju i angažuju, ciljevima i objektima koje napadaju i istražuju, obaveštajne službe su dobile totalan i sveobuhvatni karakter. Gotovo su izbrisane granice između vojne i druge špijunaže, agenturnog i tzv. legalnog prikupljanja podataka. Više ne postoje ni velike razlike između ove službe u ratu i miru.

---

<sup>1</sup> Ne ulazeći dublje u društveno-političke procese kod nas i u svetu, u članku se uže tretira vojnostručna strana ove teme.

Od vojnoobaveštajnih službi danas se zahteva: neprekidno praćenje i prikupljanje podataka o stanju, razvitku, mogućnosti i borbenoj sposobnosti drugih armija; svakodnevno poznavanje snaga i namera protivnika i ažuriranje »obaveštajnih karti«; vojnoobaveštajne procene od interesa za stratezijsko i operativno planiranje, upotrebu oružanih snaga i preduzimanje drugih mera.

U vojnim krugovima nekih velikih sila vlada shvatanje da će početni udar u eventualnom ratu biti odlučujući za konačan ishod. Stoga se preduzimaju obimne mere da se on izbegne i preduhitri, u čemu obaveštajne službe zauzimaju veoma važno mesto. One ne biraju sredstva da dođu do podataka o vojnim pripremama i mogućnostima protivnika. S druge strane, karakter eventualnog rata povećao je broj pitanja za koja se interesuju savremene vojnoobaveštajne službe. Pored podataka stratezijskog značaja one za potrebe svojih operativno-taktičkih dejstava jedinica prikupljaju i svakodnevno ažuriraju »obaveštajne karte« i permanentno prate organizaciju odbrane određenih zemalja.

U novim uslovima, obaveštajne službe sve više prikupljaju sve vojne, tehničke, naučne, ekonomske i druge podatke koji se legalno objavljuju da bi se analitičkim radom obaveštajnih eksperata došlo do potpunijeg poznavanja političkih i vojnih namera »potencijalnog protivnika«.

Sva značajna pitanja za vođenje eventualnog rata izučavaju se na širokom planu i na podacima prikupljenim još u miru. Otuda vojno-političke procene za potrebe stratezijskog i operativnog planiranja daju najupućeniji obaveštajni eksperti.

Za potrebe armije, odnosno vođenja rata, nužni su mnogobrojni i raznovrsni podaci. Stoga se kao objekti istraživanja vojnoobaveštajnih službi na prvom mestu ističu oružane snage i vojna organizacija. Strane obaveštajne službe naročito interesuje struktura armije (organizacija, formacija i lokacija komandi i jedinica), vojnoteritorijalna podela zemlje, planovi upotrebe jedinica, operativno-stratezijska i taktička načela upotrebe jedinica, koliko je vojnih obveznika pod oružjem, kakva je organizacija vojnih škola, sistem obuke, zatim vojna pravila, uputstva i propisi, radio-frekvencije, kvalitet, osobine i količine naoružanja, ratne tehnike i opreme, razmeštaj skladišta, lokacija i kapacitet vojnih postrojenja, istraživačkih centara, radionica za opravku, mogućnost vojne industrije i uvoza, lokacija, osobine i kapacitet aerodroma, baza i brodogradilišta, starešinski kadar (osposobljenost, dobre i loše strane — čemu je podložan), sistem snabdevanja itd.

Naročito interesovanje se pokazuje za ratne planove, odnosno plan upotrebe raketnih jedinica na određenim pravcima, zatim za formiranje novih jedinica, brzinu izvođenja mobilizacije i sl.

Podaci o nuklearnim ciljevima, za objekte stratezijskog značaja, prikupljaju se, obrađuju i sređuju još u miru za tzv. kartoteku »A« ciljeva, u koju se unose potrebni elementi za preciznu upotrebu nuklearnog i raketnog oružja. U prikupljanju ovih podataka učestvuju razni obaveštajni organi, pri čemu veoma važnu ulogu ima izviđanje iz vazduha.

Privreda je takođe interesantna za vojnoobaveštajnu službu. Tu dolaze mogućnosti industrije, a naročito vojne, rudarstva, poljoprivrede, trgovine, prometa, sposobnost zemlje da opremi i izdržava oružane snage, sirovine za vođenje rata, zalihe strategijskog materijala i mogućnosti njihove nabavke itd.

Ove službe pokazuju interes i za saobraćaj: puteve, železnice, aerodrome, luke, prepreke, uspone, tesnace, vijadukte, propuste, mostove, kvalitet podloge, objekte pored puteva, mogućnosti za obilazak itd. Ovi podaci su posebno važni zbog sve veće primene tehnike i naoružanja čija upotreba zavisi od broja i kvaliteta komunikacija. Od interesa za ovu službu je i zemljište: geografsko-topografske i druge karakteristike (reljef, hidrografija, klima, atmosferski uslovi, vegetacija), uticaj na borbena i izviđačka dejstva itd.

Nagli razvoj savremenog naoružanja i ratne tehnike traži nove geodetske i geološke podatke. Oni više ne služe isključivo za izradu vojnih karata već i za specijalne pripreme gađanja iz savremenih oružja (rakete i teledirigovani projektili, dalekometna artiljerija itd.).

Obaveštajne službe pridaju veliki značaj i studiji političkih faktora, polazeći od toga da snage neke zemlje i njen uticaj na međunarodnom planu nisu uslovljeni samo veličinom vojnih efektivna, faktorima čovek i materijal i ekonomskom moći, već i linijom, sadržajem i vitalnošću njene spoljne i unutrašnje politike.

*O snagama, sredstvima i metodima.* Zahtevi koji se postavljaju pred vojnoobaveštajne službe snažno utiču na dalji razvoj ovih snaga, sredstava i metoda rada. Povećanje broja i obima zadataka, njihova složenost i brzina koja se zahteva u izvršenju itd. nameću i povećanje broja obaveštajnih organa, njihovo usavršavanje i specijalizaciju. Zbog toga one danas imaju u organskom sastavu veliki broj obaveštajnih eksperata (za izviđanje, vezu, za psihološko ratovanje i mnoge druge) koji prate i proučavaju sva naučna, tehnička, vojna i druga dostignuća u svetu i obavljaju ostale poslove obaveštajno-subverzivnog karaktera. Uporedo sa brojnim porastom i poboljšanjem stručnog kvaliteta obaveštajnog kadra, njegovom izboru se poklanja izvanredna pažnja, naročito političkom kriteriju.

Osnovne karakteristike savremenog rata i modernih armija odražavaju se i na razvitak izviđačkih organa: povećava se njihov broj u formacijama jedinica i opremaju se najsavremenijim tehničkim sredstvima: brzim prevoznim i transportnim vozilima, oklopnim automobilima, izviđačkim avionima i helikopterima, raznim tehničkim sredstvima za izviđanje s fronta i u pozadini protivnika, savremenim IC-sredstvima, usavršenim radio-tranzistorskim uređajima itd.

Savremene armije imaju mnogobrojne i raznovrsne jedinice za specijalne obaveštajno-diverzantske i druge zadatke. Njihova primena u savremenom ratu još više se ističe, jer se smatra da će psihološka i subverzivna aktivnost i infiltracija u neprijateljsku pozadinu biti redovan vid borbenih dejstava. Sve ove jedinice tesno su vezane za obaveštajne službe i najčešće deluju pod njihovim rukovodstvom i planovima.

Sa razvojem savremenih ratnih sredstava razvijaju se i savremena tehnička sredstva za osmatranje, izviđanje, obaveštavanje i druga. Rezultati velikog tehničkog napretka omogućavaju modernizaciju i uspešnije obavljanje zadataka obaveštajnih organa i jedinica. Nova savremena oprema, kao specijalne foto-kamere, uređaji sa infracrvenim zracima, radari i bespilotne letelice neprekidno se proizvode i usavršavaju. Tehnička oprema je unapredila vojnoizviđačku delatnost, te je izviđanje dublje prodrlo u neprijateljsku teritoriju. Usavršavaju se i otkrivaju nova sredstva: za aerofoto-snimanje (za dnevna i noćna snimanja — infrakolor i dr.), za elektronsko izviđanje (goniometri, radarski i televizijski uređaji, mašine za dešifrovanje i dr.), za radio-izviđanje, radio-goniometrisanje, kodiranje itd.

Sigurno je da ova tehnička sredstva daju nov kvalitet u radu vojnoobaveštajnih službi i otkrivaju nove mogućnosti za dejstvo, proširuju dijapazon njihovih akcija i čine ih još efikasnijim.

Izviđačke snage i sredstva savremenih armija imaju velike mogućnosti. Tako, na primer, samostalni izviđački radio-bataljon može da razvije do 40 stanica za hvatanje radio-razgovora i 10 goniometrijskih stanica i da otkrije rad 100 neprijateljskih radio-stanica na dubini do 250 km. Samostalni radio-tehnički bataljon može da razvije 20 radio-tehničkih stanica za otkrivanje radio-lokatora i utvrdi lokaciju i osnovne karakteristike 200 radara. Svojim tehničkim sredstvima armija, odnosno front, može vršiti izviđanje svih objekata na dubini preko 1.000 km, a radio-izviđanje i na dubini do 2.000 km, što prevazilazi dubinu njihovih napadnih operacija. Prema nekim proračunima, oni su sa svojim snagama i sredstvima sposobni da jednovremeno i sa dosta sigurnosti izvide oko 500 raznih objekata u taktičko-operativnoj dubini, a radio-sredstvima i više.

Metode i forme obaveštajnog rada u savremenim uslovima pod uticajem su svih navedenih faktora i u izvesnom smislu su dobile nove komponente. Već isprobane forme (špijunaža, diverzija, sabotaza, politički terorizam, saslušavanje dezertera i izbeglica, ratnih zarobljenika i druge), koriste se masovno i danas, a verovatno će se i dalje koristiti. Međutim, ono što karakteriše obaveštajni rad u miru je, pre svega, masovno prodiranje u sve pore nacionalnog života budućeg protivnika i njegovo podrivanje kroz raznovrsne oblike špijunsko-diverzantskog rada. Intenzivnije se koriste i tzv. neagenturna sredstva (legalni predstavnici, trgovci, turisti, tj. obaveštajci »ad hoc« kojima to nije profesija ili stalna obaveza), tehnička sredstva i prikupljanje podataka preko sredstava javnog informisanja (štampa, publikacije itd.).

Savremene obaveštajne službe vrše maksimalna naprezanja da dođu do potrebnih podataka o potencijalnom protivniku (i ne samo o njemu) i njihova se aktivnost prenosi i na teritorije neangažovanih zemalja. Za potvrdu ovoga može se naći dosta primera iz aktivnosti obaveštajnih službi nekih zapadnih zemalja prema zemljama Azije, Afrike, Latinske Amerike i drugih.

*Rad u miru za potrebe rata.* Dobro organizovana i pravilno rukovodena vojnoobaveštajna služba u miru, u saradnji sa političkom i ekonomskom obaveštajnom službom, omogućuje racionalne pripreme za

rat, jer se, pri planiranju vlastitih mera, na bazi podataka koje prikupi, cene zamisao i mogućnosti protivnika, njegove jake i slabe strane.

Težišni zadaci vojnoobaveštajnih službi u miru su: izučavanje i otkrivanje oružanih grupacija protivnika, a naročito njegovih nuklearnih sredstava; otkrivanje neposrednih priprema za rat radi sprečavanja iznenadjenja i preciziranje objekata svog prvog nuklearnog udara na čitavoj dubini teritorije protivnika. Ovi zadaci se izvršavaju svim formama i sredstvima obaveštavanja, pri čemu se veoma pedantno prate izmene koje nastaju u grupisanju i rasporedu snaga protivnika, u organizaciji, formaciji, naoružanju i sl.

Da bi se otkrila zamisao dejstva protivnika izučavaju se razne vežbe i manevri, na osnovu čega se dolazi do mnogih taktičko-operativnih, tehničkih i drugih normi i principa dejstva protivnika. To omogućava da se na vežbama, KŠRI, i kroz druge forme obuke, brzo i ekspeditivno ceni situacija i daju realni predlozi.

Kod otkrivanja neposrednih priprema protivnika za rat polazi se od toga da je od savremeno organizovane i tehnički opremljene strategijske obaveštajne službe gotovo nemoguće prikriti pripremu i početak napada, jer i pored svih nastojanja da ih sprovede tajno i maskirano — on će biti prinuđen na razne postupke i mere koji se ne mogu prikriti: dovođenje dela ili svih osnovnih borbenih sredstava i jedinica u potpunu borbenu gotovost, podizanje avijacije ili njeno prebaziranje; dovlačenje nuklearnih raketa i bombi od skladišta do lansera; pojačano dežurstvo u jedinicama, komandama, na centrima veze; proveravanje ispravnosti sredstava veze, sistema navođenja i upravljanja raketama i avijacijom i dr. Pored toga, uvek će se morati sprovoditi i niz mera političke i ekonomske prirode, koje se intenzivnim i pravilnim radom obaveštajne službe mogu blagovremeno otkriti.

Mnogobrojni primeri iz perioda koji je neposredno prethodio drugom svetskom ratu pokazuju da se tada upravo o ovakvim i sličnim pitanjima nedovoljno vodilo računa.

Za nanošenje atomskih udara više nije dovoljno da se zna lokacija objekta, već su potrebni znatno širi podaci, kao što su: karakteristike zemljišta, dimenzije i osetljivost objekta, zaštićenost u pogledu PVO, maskiranje itd. Tek na osnovu toga moguće je doneti odluku o vrsti i jačini sredstava udara i proračunati rezultate. Prema tome, zadatak je obaveštajne službe da u što konkretnijoj formi otkrije sve objekte nuklearnog udara, a zatim da ih neprekidno osmatra, prati i otkriva sve izmene koje mogu nastati u pogledu važnosti, zaštite, osetljivosti itd.

Osnovni vidovi obaveštajnog rada u miru su: radio, radio-tehničko, radio-lokaciono izviđanje, izviđanje iz vazduha, agentura, i prikupljanje informacija iz legalnih izvora.

Radio i radio-tehničko izviđanje dobijaju sve veći značaj i postaju glavni vidovi izviđanja, gotovo potpuno nezavisno od godišnjeg doba i vremenskih uslova. Prema nekim podacima, do 50% podataka o protivniku može se dobiti ovom vrstom izviđanja.

Vazdušno izviđanje u miru vrši se neprekidno. Posebno su pod kontrolom mora i najvažnije zone budućih ratišta. U sklopu ovog, sve veću važnost dobija kosmičko izviđanje. Činjenica je da kosmosom neprekidno kruže mnogi obaveštajni sateliti koji mogu da snime sve

važnije površine i objekte na zemlji i u vazduhu. Tvrdi se da su podaci dobijeni preko obaveštajnih satelita sasvim dovoljni za rešavanje gotovo svih praktičnih vojnih zadataka.

Radio-lokaciono izviđanje se vrši neprekidno i centralizovano i obezbeđuje podatke o kretanju avijacije.

Agenturno izviđanje ne gubi od značaja i intenzivno se provodi. Zbog potrebe obaveštavanja početkom rata, pojedini agenturni centri, timovi i grupe odmah se dodeljuju odgovarajućim jedinicama na njihovom pravcu dejstva. Razvojem radio-tehnike i mikrofotografije učinjene su revolucionarne promene na ovom sektoru rada (minijturni odašiljači veličine kutije šibice sa ugrađenim tranzistorima — brzodavači itd.).

Pedantno i sistematsko proučavanje svih legalnih materijala i njihovo upoređivanje sa podacima dobijenim ilegalnim sredstvima, daju vojnoobaveštajnim službama veoma važne i detaljne informacije o svim pitanjima pripreme za rat. Prema nekim procenama, ovim putem se dolazi i do 80% podataka.

*Neka opšta razmatranja službi bezbednosti savremenih armija.* U raznim armijama postoje različite definicije pojma i sadržaja rada službi bezbednosti, zavisno od karaktera društvenog uređenja, unutrašnje i spoljne politike zemlje, ciljeva, organizacione strukture i metoda rada ovih službi. Neki bezbednost poistovećuju sa službom bezbednosti, dok drugi pod tim pojmom podrazumevaju celokupan bezbednosni sistem armije u koji su, pored službe bezbednosti, uključeni i ostali armijski faktori. Isto tako postoje podeljena mišljenja i u pogledu osnovnih karakteristika službe bezbednosti, jer joj negde određuju isključivo zaštitnu funkciju, a negde i obaveštajnu i obratno.

Osnovni cilj svake službe bezbednosti je zaštita armije od nasrtaja stranih obaveštajnih službi. Prema tome, služba bezbednosti je antiteza obaveštajnim službama. Ona svoj osnovni cilj ostvaruje kroz pasivne i aktivne bezbednosne mere.

S obzirom na sve veće mogućnosti savremenih vojnih obaveštajnih službi i razvijenost njihove delatnosti, u svim modernim armijama se stalo na gledište da se masovnoj i totalnoj obaveštajnoj aktivnosti protivnika treba suprotstaviti adekvatnim bezbednosnim snagama i merama. Radi toga se, pored službe bezbednosti i njenih organa, angažuju i sve komande i pripadnici armije. Bezbednost armije je zadatak i obaveza svih pripadnika armije.

Armijske službe bezbednosti, u saradnji i sa osloncem na civilne službe bezbednosti, proučavaju i kontrolišu sve pojedince, grupe i organizacije, a posebno strane vojnoobaveštajne službe koje ugrožavaju bezbednost zemlje i armije. Pritom se koriste široko postavljenim sistemom bezbednosti i kontraobaveštajnim merama, postupcima i sredstvima (propisima o zaštiti tajnosti, fizičkim obezbeđenjem, tehničkim sredstvima zaštite, nastavom o bezbednosti, agenturnim i drugim operativnim mogućnostima i sredstvima itd.).

Prema navedenom, prvi deo funkcija službe bezbednosti jeste otkrivanje, praćenje, proučavanje i sprečavanje stranih obaveštajnih

službi pomoću kontraobaveštajnih sredstava, mera i metoda. To je onaj deo aktivnosti kojima se vodi najneposrednija borba sa stranim obaveštajnim službama i sprečavaju špijunaža, sabotaža, diverzija i ostale vrste subverzije.

Drugi deo njenih funkcija odnosi se na preventivnu zaštitu armije (obezbeđenje objekata, podataka, radnji i lica) od pristupa, napada i uvida organa stranih vojnoobaveštajnih službi.

Rad službi bezbednosti ne završava se samo borbom protiv stranih obaveštajnih službi. Tu dolazi i otkrivanje uzroka negativnih pojava i neprijateljske aktivnosti u okviru svih objekata zaštite, tj. sprečavanja one aktivnosti koja ne mora nužno i neposredno da bude povezana sa radom stranih obaveštajnih službi, ali može da im u datom momentu posluži kao pogodno tle za takav rad.

Zavisno od toga kako je koja armija postavila ciljeve ove službe, razrađeni su i bezbednosni zadaci. Kada se svi oni sumarno posmatraju, vidi se da su veoma raznoliki. No, ni jedna služba bezbednosti ne ispušta tri osnovna zadatka: borbu protiv stranih obaveštajnih službi, borbu protiv neprijatelja i zaštitu tajnosti.

U izvršavanju zadataka, službe bezbednosti se pridržavaju određenih principa koji su uglavnom zajednički za čitavu bezbednosnu organizaciju zemlje: rukovođenje službom u skladu sa politikom zemlje i armije; povezanost obaveštajnih i bezbednosnih funkcija (međusobno sadejstvo) u okviru službe i čitave obaveštajno-bezbednosne organizacije; tajnost i bezbednost rada; blagovremenost u preduzimanju bezbednosnih mera; proverenost prikupljenih i korišćenih podataka; neprekidnost u radu; stalna budnost i aktivnost; elastičnost u proceni i preduzimanju mera itd.

*Preventivne i kontraobaveštajne mere.* Forme i metode rada službe bezbednosti su uslovljene prvenstveno njenom osnovnom funkcijom, klasnim karakterom društva i službe, stepenom ugroženosti objekata zaštite, intenzitetom i formama rada savremenih obaveštajnih službi itd. One su adekvatne i metodama koje primenjuju obaveštajne službe: legalne agenturne i druge ilegalne kontraobaveštajne metode.

Ove forme i metode omogućavaju da se prati i izučava rad stranih obaveštajnih službi na prikupljanju podataka, da se prodire do njihovih izvora i pritom sprovodi niz akcija. Ta borba službe bezbednosti protiv stranih obaveštajnih službi vodi se na celom putu od izvora podataka do obaveštajnih centara a i u samim njima. Služba bezbednosti se pritom koristi svim raspoloživim sredstvima i mogućnostima, oslanjajući se na niz drugih institucija, organizacija i pojedinaца koji mogu da joj pruže podatke i potpomognu da se zaštiti od aktivnosti stranih obaveštajnih službi i subverzivnih elemenata u zemlji i inostranstvu.

Prema podeli koju, sa manjim izuzecima, usvaja većina službi u svetu, bezbednosne mere se grupišu u dve osnovne kategorije: preventivne i kontraobaveštajne.

Preventivne mere se preduzimaju da se spreče namere i pokušaji stranih obaveštajnih službi prema licima, objektima i radnjama koje se

štite. Tu, pored ostalog, spadaju i mere za zaštitu tajnosti, čiji je cilj da se onemogući neprijatelj da dođe do informacija koje predstavljaju državnu, vojnu, privrednu, naučnu i drugu tajnu (bezbednost dokumenata, mere za sprečavanje oticanja podataka zbog nebudnosti, kroz ličnu korespondenciju, štampu i druga sredstva informisanja javnosti, sredstva veze itd.).

Mere za zaštitu morala i jedinstva oružanih snaga uključuju borbu protiv neprijateljske agitacije i propagande (upoznavanje armijskog sastava sa njenim ciljevima i metodama, otkrivanje nosilaca neprijateljske propagande itd.).

Mere za zaštitu objekata i materijalnih sredstava sadrže: borbu protiv diverzantskih i sabotažnih akcija, fizičko obezbeđenje, primenu elektronskih i ostalih tehničkih uređaja zaštite, agenturni rad na zaštiti, otkrivanje neprijateljskih priprema i akcija itd.

Mere za zaštitu radnji i dejstva jedinica su: zaštita podataka o planiranju, pripremi, organizaciji i izvođenju radnji, zaštita lica i materijalnih sredstava, u okviru ovih, od obaveštajnog, diverzantskog i drugog subverzivnog dejstva neprijatelja.

U sklopu ovih mera, bezbednosno vaspitanje ima veliki značaj, jer kroz to pripadnici armije stiču potrebna znanja o stranim obaveštajnim službama i mogućnostima bezbednosne zaštite.

Kontraobaveštajne mere preduzimaju se da se spreči već otpočeti rad i unište strani špijuni i njihovi pomagači, kao i da se omogući prodiranje svoje službe bezbednosti u špijunske mreže i njihove centre (kontrašpijunaža).

U doktrini nekih bezbednosnih službi prevladava shvatanje da se borba protiv strane špijunaže najefikasnije vodi na njenoj teritoriji, pribavljanjem podataka o njenoj organizaciji, ciljevima, pravcima, obimu i metodima rada. Smatra se da je to najefikasnija zaštita armije od špijunaže. Znači, ne postavljaju se granice kontraobaveštajnog rada, već se smatra da ga treba usmeravati direktno prema zemljama i centrima odakle se planira špijunaža, pa čak da se takvi tragovi prate i u drugim zemljama. Služba bezbednosti se kroz kontraobaveštajni rad direktno suprotstavlja obaveštajnoj službi, njenoj organizaciji i kadrovima, sa svim svojim iskustvima, inteligencijom i veštinama koje zahteva ovaj rad, kako bi se ova paralisala.

U kontraobaveštajnoj aktivnosti, službe bezbednosti koriste se agentima, saradnicima, tehnikom, dezinformacijom, cenzurom i dr. Procenjena i dobro odabrana sredstva, uz dobre metode korišćenja za svaku kontraobaveštajnu akciju, omogućuju efikasno otkrivanje strane agenture i agenturnih mreža, obaveštajnih centara i prodiranje u njih, kao i otkrivanje i sprečavanje diverzantskih i drugih subverzivnih akcija.

Pored masovne budnosti nacije, svesti i sposobnosti za odbranu suvereniteta svoje zemlje, društvenog sistema i klase — saradnik predstavlja nezamenljivo operativno sredstvo gotovo svih službi bezbednosti, pa i onih koje raspolazu najsavremenijom tehnikom. Pravilno rukovođen, vaspitan i usmeren, saradnik je u stanju da izvrši raznovrsne i složene zadatke u praćenju i otkrivanju agenata i ostalih neprijatelja, pa i da se ubacuje u strane obaveštajne centre. Broj sarad-

nika zavisi od niza operativnih faktora, a pre svega od veličine objekta intenziteta rada stranih obaveštajnih službi, broja neprijateljskih elemenata, operativnog cilja, kvaliteta saradnika itd.

Operativnom tehnikom takođe se koriste sve službe bezbednosti savremenih armija zavisno od vrste i količine sredstava kojim raspolažu. Ona se primenjuje tajno i služi za prikupljanje i proveru podataka o delatnosti agenata i otkrivanje ostalih sredstava stranih obaveštajnih službi. Najčešće su to razni instrumenti za cenzuru i otkrivanje tajnih mastila, pisama i drugih pošiljki, foto-kamere sa teleobjektivima velike preciznosti, posebno one na bazi IC-zraka, razni prislušni aparati, radio-uređaji, instrumenti za veštačenje itd. Razvoj nauke i tehnike, naročito elektronike, omogućava primenu sve modernijih tehničkih sredstava i na ovom sektoru. Sve je to, uz ostala operativna sredstva, u ogromnoj meri povećalo i kontraobaveštajne mogućnosti savremenih službi bezbednosti.

*Sistemi i organizacije službi bezbednosti.* U organizaciji i strukturi savremenih službi bezbednosti pojedinih armija, kao i bezbednosnih sistema uopšte, zapažaju se razlike u njihovim organizacijskim oblicima, ciljevima, zadacima, načinu rada, rukovođenju itd.

U nekim armijama su bezbednosne i obaveštajne službe bile nedavno objedinjene. Međutim, zbog nedostataka kao i naraslih potreba za boljom bezbednosnom zaštitom armije i zemlje, izvršena je reorganizacija kojom su ove dve službe odvojene. Od tada se bezbednost razvija na širokoj platformi i njome se rukovodi i horizontalno i vertikalno.

Pored formacijskih kontraobaveštajnih organa, na nivou generalštabova i armija postoje mnogobrojne i specijalizovane snage i institucije koje se detaširaju kao ojačanja nižim jedinicama zaključno sa pukom — brigadom. Njihova namena je kontraobaveštajna zaštita jedinica i zona dejstva, a neki organi deluju i u inostranstvu, ugrađeni u vojna predstavništva. To je u skladu sa principom da se protivnička obaveštajna aktivnost onemogućava na samom izvoru.

Jedna od bitnih karakteristika ovih službi je masovna upotreba specijalista (za rad sa agenturom, za saslušavanje, privođenje, za zaštitu radio-saobraćaja, TKT itd.). U metodologiji rada ne ustručavaju se od primene svih raspoloživih sredstava kroz raznovrsne forme (ucenu, kupovinu, korupciju itd.).

Egzekutivni organ je vojna policija, odnosno karabinijske jedinice, žandarmerija ili slično.

Kao značajan bezbednosni faktor javlja se i funkcionalna obaveza svakog pripadnika oružanih snaga, prvenstveno starešinskog sastava, precizno određena zvaničnim pravilima. Međutim, glavnu bezbednosnu snagu predstavlja široko razgranat sistem kontraobaveštajnih organizacija, strogo centralizovanih, brojno jakih, specijalistički obučeni i tehnički solidno opremljenih. Uz to čine se ogromni naponi za uključivanje svih pripadnika oružanih snaga u sprovođenje mera bezbednosti.

U drugim armijama bezbednosna struktura proizilazi iz jedinstveno postavljene bezbednosne organizacije dotičnih zemalja kojom se isključivo vertikalno rukovodi.

Zadaci organa bezbednosti svode se na otkrivanje i sprečavanje stranih obaveštajnih službi, klasnog neprijatelja, kao i problematičnih lica koja po shvatanjima i načinu života mogu biti plen stranih službi.

Preventivna bezbednost je u nadležnosti komandanata jedinica sa težištem na sprovođenju u život pravila i propisa kojima se regulišu bezbednosne obaveze svih pripadnika armije. Organi bezbednosti predlažu komandantu konkretne mere i kontrolišu kako se sprovode.

Bezbednosna nastava (budnost i čuvanje tajnosti) spada u nadležnost štabnih organa i uključena je u opštevojnu obuku.

Bezbednost u JNA je zasnovana na jedinstvenom sistemu bezbednosnih mera koje sprovode sve starešine i vojnici kroz sve radnje. Služba bezbednosti je deo opšteg sistema bezbednosti JNA, kao što je to i svaka druga služba, rod, komanda ili jedinica. Ona, kao specijalizovani organ, predstavlja sastavni deo komande, potčinjena je komandantu i odgovara za sasvim određene bezbednosne zadatke koji predodređuju i metodologiju rada.

Polazi se od toga da je bezbednost jaka onoliko koliko je uspešno integrirana u armijski organizam, a to znači da nikakva specijalizovana služba sama za sebe nije u stanju da postigne ono što na tom planu može postići čitav armijski sastav. Ovako široko angažovanje svih snaga najbolja je garancija bezbednosti oružanih snaga i ratnih priprema, jer se drukčije ne može uspešno suprotstaviti širokom frontu aktivnosti izviđačko-obaveštajnih službi i drugih snaga koje ugrožavaju bezbednost JNA.

U takvom opštem sistemu bezbednosti Armije služba bezbednosti ima definisano mesto, ulogu i zadatke. Kao specijalizovani organ, ona razrađuje potrebne elemente bezbednosti. U opštevojnoj proceni situacije obezbeđuje komandi potrebne elemente o tome šta »druga strana« o nama zna, šta preduzima ili namerava preduzeti, i o aktivnosti unutrašnjeg neprijatelja. Na planu zaštite Armije učestvuje u organizovanju i preduzimanju niza mera bezbednosti. Ona organizuje sadejstvo u komandama i štabovima radi otkrivanja i sprečavanja bilo koje vrste neprijateljske obaveštajne, subverzivne i druge aktivnosti. Njen je zadatak da komandi obezbedi potrebne analize i podatke iz svoje nadležnosti. Ona učestvuje u opštem sistemu bezbednosti zemlje i organizuje sadejstvo sa ostalim srodnim bezbednosnim službama itd.

Rezultati rada službe na tim zadacima uklapaju se u opšte rezultate rada komandi, jedinica (ustanova), odnosno oružanih snaga kao celine. Te njene funkcije su upravo elemenat komandovanja, jer se tim putem dobijaju podaci koji se ne mogu dobiti od drugih sektora komandi.

*Rad službi bezbednosti u miru.* Bezbednost ima veliki značaj za oružane snage u miru, a posebno u ratu. Zato su i mere bezbednosti oružanih snaga sveobuhvatne i u sprovođenju bezuslovne.

Zaštita tajnosti u svakoj armiji predstavlja organizovanu budnost koja se uklapa u celokupan život i rad jedinica i komandi i sve više

postaje sastavni deo aktivnosti svih pripadnika armije. Taj problem se svuda ističe kao osobito značajan i ne prilazi mu se samo sa formalne strane, već se sagledavaju njegova suština, uslovi i konkretna praksa stranih vojnoobaveštajnih službi, kao i posledice ukoliko bi se otkrili najpoverljiviji podaci. Adekvatno tome preduzimaju se protivmere.

Radi zaštite tajnosti, gotovo u svim armijama se preduzima niz mera opšteg karaktera: propisima se definiše vojna tajna i određuju mere za zaštitu; predviđa se ko i u kojoj meri može da upozna određenu tajnu; povremeno se kontroliše sprovođenje propisa i uputstava o čuvanju vojne tajne; biraju se lica za najpoverljivije dužnosti i poslove; organizuje se i izvodi bezbednosna obuka ljudstva u čuvanju tajni. Kontrola sprovođenja mera o zaštiti tajnosti je veoma rigorozna u većini armija i ne dopušta bilo kakva odstupanja.

Jedan od prvostepenih zadataka svih službi bezbednosti je zaštita i obezbeđenje najpoverljivijih planova i dokumenata čijim bi otkrivanjem nastupile fatalne posledice po dotičnu zemlju i armiju. Opšte je poznato da su glavni naponi stranih vojnoobaveštajnih službi usmereni da se otkriju baš ti podaci. Zato one nastoje da ugrade svoje agente u generalštabove armija koje obaveštajno istražuju. Mnoge bitke u prošlosti dobijene su zahvaljujući baš agentima koji su uspeli da se domognu podataka iz ratnih planova protivnika. Zbog toga se detaljno preciziraju i određuju stepen poverljivosti i način čuvanja i korišćenja svakog dokumenta, a uz to se na te poslove određuju samo pouzdana i proverena lica, ograničava se umnožavanje dokumenata itd. Kada se radi o podacima i dokumentima za koje se proceni da su od najvećeg značaja za bezbednost i odbranu zemlje, pored konkretnih mera zaštite, traži se i najviši stepen budnosti i odgovornosti svakog onog ko obrađuje i koristi se tim dokumentima. S tim u vezi, u svim armijama se polazi od principa da sve starešine moraju biti potpuno svesne da nemaju pravo da pričaju o svojim službenim poslovima, čak ni pred drugim vojnim licima. Ovaj princip nema veze sa nepoverenjem ili sumnjičenjem ljudi, već mu je cilj da spreči sve negativne posledice koje mogu da nastupe.

Cilj bezbednosti objekata, jedinica, ustanova i prostorija je da se protivničkoj strani onemogućí da dođe do podataka, po mogućstvu i da se obmane. To je kompleksan i aktuelan bezbednosni problem u svim armijama, jer poznate tehničke mogućnosti savremenih letelica i usavršenost uređaja za osmatranje, izviđanje i fotografisanje, sve jače razvijanje turizma i prometa stranaca i dr. — zahtevaju da se na odgovarajući način ceni situacija i koriste najefikasnija sredstva za zaštitu vojnih objekata. No, i pored određenih preimućstava tehničkih sredstava izviđanja i osmatranja, mogućnosti sprečavanja strane obaveštajno-izviđačke aktivnosti su znatne, pogotovo ako se pravovremeno preduzmu odgovarajuće mere maskiranja, kamuflaže, elektronskog ometanja, dezinformacija, zabrane pristupa nepozvanim licima, fizičkog obezbeđenja itd.

Zbog navedenih okolnosti, a zatim brojnosti, različite namene, veličine i rasporeda vojnih objekata teško je sve sačuvati u tajnosti. Otuda se u svim savremenim armijama nastoji da se, pre svega, sačuva tajnost objekata posebne i specijalne namene, gde spadaju forti-

fikacijski uređena odbrambena uporišta, komandna mesta, centri veze, specijalna skladišta i magacini, objekti VOJIN i radarske stanice, raketni vatreni položaji, podmornička skloništa, podzemni aerodromi, mesta podzemnih vojnih fabrika i drugi vojni objekti sličnog karaktera i namene. Ne manji značaj se pridaje zaštiti raznih tehnoloških i konstrukcionih rešenja, dokumentacije, studija, vojnim objektima u izgradnji i sl.

Poznato je da armije, radi konkretne zaštite, vrše odgovarajuće procene objekata kroz koje se dolazi do zaključka šta se može i mora sačuvati u tajnosti, gde se može neprijatelj obmanuti itd. No, najefikasnije obezbeđenje zasniva se na disciplini, odgovornosti i svesti, kao i pravilnom shvatanju, sprovođenju i kontroli mera i propisa kojima se to reguliše.

Zaštita ljudstva je poseban i naročito značajan problem budući da je čovek sve više objekat interesovanja stranih obaveštajnih i vojno-obaveštajnih službi. Za njega se, pre svega, interesuju kao nosioca određenih vojnih tajni, a i kao ličnost sa određenim pozitivnim i negativnim osobinama (naročito ako je na rukovodećem položaju).

Visok stepen zaštite tajnosti može se postići samo organizovanim i zajedničkim naporom, u čemu je važan svaki pojedinac koji u tom pogledu treba da ima sasvim određene obaveze i da snosi punu odgovornost za svoje postupke.

Procene u oblasti bezbednosti unose nov kvalitet i način prilaznja problemu vojne tajne. Taj metod je najefikasniji put da se dođe do realnih ocena koje vojne podatke, objekte i kojim stepenom i načinom zaštite treba štiti.

S obzirom na to da su prvi strategijski ešloni još u miru potpuno pripremljeni za rat, kao i na mogućnosti iznenađenja, očigledno je da čuvanje vojne tajne ima i u miru ratni značaj. Znači, u pogledu osnovnih principa očuvanja tajnosti ne postoje stvarne razlike.

Iskustva pokazuju da je najefikasnije zaštićena ona tajna koja se oslanja na svest svakog njenog nosioca. Shvatanje da je borba protiv stranih obaveštajnih službi isključivo zadatak specijalizovanih službi bezbednosti neodrživa su i suprotna intencijama savremene zaštite armija koja zahteva maksimalno angažovanje svih pripadnika armije.

U zaštiti armije kontrašpijunaža ima istaknuto mesto, jer je u direktnoj svakodnevnoj borbi sa stranim obaveštajnim službama. Kontrašpijunaža je u svim armijama data u nadležnost specijalizovanim organima službe bezbednosti, odnosno to je težišno područje njenog delovanja.

Cilj kontrašpijunaže je svugde definisan, a to je: otkrivanje stranih agenata, veza i mreža; prodiranje do centara stranih obaveštajnih službi, otkrivanje njihovih namera i ciljeva, borba protiv terorizma, sabotaze, diverzija i drugih oblika subverzivne delatnosti i dr. U nekim armijama, pod ovim merama podrazumeva se i obmana protivnika.

Manje-više sve kontraobaveštajne službe primenjuju ubacivanje sopstvenih agenata u stranu obaveštajnu službu, vrbovanje pripadnika ilegalnih političkih organizacija radi otkrivanja veza i namera subverzivnog rada; proturanje dezinformacija, sa ciljem obmanjivanja o stvarnom stanju i otkrivanja veza protivničke obaveštajne službe; or-

ganizovanje kontraobaveštajnih centara u inostranstvu radi prodiranja u neprijateljske obaveštajne službe; upotrebu saradnika za otkrivanje stranih agenata i neprijateljske delatnosti uopšte; mobilisanje armijskog sastava za borbu protiv neprijateljskog i obaveštajnog rada i čuvanje tajne; praćenje sumnjivih lica, agenata i radio-stanica; fotografisanje sumnjivih lica radi otkrivanja i identifikovanja agenata i mreža itd.

U okviru borbe protiv stranih obaveštajnih službi istovremeno se vodi borba i protiv sabotaza, diverzija i subverzivne delatnosti, jer te vidove dejstva gotovo po pravilu organizuju i sprovode strane obaveštajne službe. Službe bezbednosti vode ovu borbu agenturnim i drugim formama, metodama i sredstvima. Istovremeno one predlažu i poduzimaju niz posebnih mera (opšta budnost, fizičko obezbeđenje, razna ograničenja prilaza objektima zaštite i dr.).

Neprijateljska agitacija i propaganda, usmerene na podrivanje morala, dobijaju sve veći značaj u svim armijama. Neke za to imaju i posebne jedinice, opremljene najsavršenijim sredstvima i radi toga se koriste raznovrsnim formama i metodama. Borba protiv neprijateljske propagande znatno apsorbuje sve snage savremene armije, uključujući i bezbednosne organe, čiji je uži zadatak otkrivanje izvora i nosilaca te propagande. Tom problemu se obostrano pridaje važnost, a naročito u situacijama pojačanog hladnog rata neposredno pred oružani sukob i kroz čitav ratni period.

Radi obmanjivanja, u oružanim snagama se sačinjava opšti plan obmanjivanja, koji pripremaju operativni organi (radio-ćutanje, lažni saobraćaj, ograničenje u pogledu patrolnih dejstava, lažni glasovi, sprečavanje neprijateljskog izviđanja i dr.). Međutim, u obmanjivanju neprijateljskih obaveštajnih službi veliku ulogu igraju organi bezbednosti. Njihovo učešće je različito, zavisno od toga da li se obmanjivanje preduzima u strategijskim, operativnim ili taktičkim razmerama. Iz prošlih ratova su poznati veoma uspešni primeri dezinformacija neprijatelja preko dvojne agenture i ostalih operativnih sredstava službi bezbednosti.

Izneti globalni pogledi dovoljno govore o tome koliki su stepen razvoja (organizacijski, tehnički, metodološki i dr.) dostigle obaveštajne i bezbednosne službe, kao i intencije njihovog daljeg razvoja. Očito je da gotovo svi bezbednosno-obaveštajni sistemi počivaju na širokoj platformi, tj. na najširem angažovanju svih pripadnika armije i celokupnog stanovništva, i da se čini sve da bi oni što skladnije i organizovnije funkcionisali. Takvi sistemi su u dosadašnjoj praksi pokazali zapažene rezultate. Ali, nezavisno od toga, treba reći da je novija istorija pokazala da ni najsavremenije armije, tehnički visoko opremljene, nisu uspele da u ovome postignu i adekvatne rezultate u borbi sa oslobodilačkim armijama i pokretima koji imaju svestranu podršku naroda — čoveka (narodnooslobodilački ratovi u Jugoslaviji, Alžiru, Vijetnamu i dr.). To znači da samo one obaveštajne i bezbednosne službe koje počivaju na najširoj podršci naroda mogu postizati i najbolje rezultate.

General-potpukovnik  
Ivan MIŠKović